

A labdát dobja az elsőnek, az visszadobja, azután a másodiknak dobja, ez ismét visszadobja és így tovább, míg az utolsóhoz ér. Győz az a félkör, amelyik a dobásokat hamarabb befejezi.)

Versenyszerűen is.

9. *Szökdelésgyakorlat.* Arckörben kézfogás. — Jobbra át. — Ütemes járás, ebből átmenet szökdelésbe, majd ismét járás.

Ugrásgyakorlat. Magasugrás tetszésszerű rohammal és elugrással.

10. *Ügességi gyakorlat.* a) Magasugrás labdával.

b) Magasugrás és utána bukfenc.

11. *Játék.* Két cica és egy egér.

C) *Befejező gyakorlat.*

Járási énekszóra.

Mennydörgés-villámcsapás. (Jelre ülésben váltogatott talppal mindjobban s erőteljesebben dobbantani, majd ismételt jelre páros talppal, egyszer hatalmas dobbantást végezni.)

Köszöntés meghajlással.

Kovács B. Jánosné Ruda Erzsébet.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Történelem

A magyar hadügy fejlődése

Tanítás a gyak. polg. isk. IV. osztályában.

Megjegyzés. Az évvégi ismétlések egyhangúságának elkerülésére, egyszersmind azonban a tanulók ismereteinek határozottabbá tételére az évközben elvégzett történelmi anyagot új szempontok szerint foglaljuk össze. Ilyen összefoglalást nyújt az alábbi tanítás, mely hadügyünk történelmi fejlődéséről szól.

A IV. osztály anyaga ugyan a mohácsi vésztől napjainkig lefolyt történelmi eseményeket tárgyalja, tételünk megfejtését azonban ez a körülmény nem gátolja. Évközi tanulmányaink során a hadügyi változások alkalmával u. i. mindig utaltunk a III. oszt. anyagára, melynek eseményei a gyakori vonatkoztatás, elsősorban azonban előző évi hasonló szellemű összefoglalásunk, valamint a jelen iskolai év elején alapvetésül megtartott ismétlések folytán nem rejtőznek messze tanulóink tudatának küszöbétől. Így hát különösebb nehézség nem áll útunkban, hogy tételünket eredményesen megoldassuk. Ismétlésről, összefoglalásról lévén szó, tanulóink állandó foglalkoztatására, a *közös szellemi munkára* kiváló alkalmunk van. A tanár most csak irányít, kérdéseinek állandó felvetésével folytonos szellemi tevékenységben tartja tanulóit, tévedéseiket eloszlatja, hiányos ismereteiket kiegészíti és homályos képzeleteket megvilágosítja.

Minthogy ismétlésről s nem új anyag nyújtásáról van szó, a vezérszavak írása most elmarad, mert ezeket tanulóink az egyes leckék alkalmával már leírták.

A tárgyalás kérdéseire adott tanulói feleletek nagyon természetesen kisegítő és rávezető kérdések eredményei. Ezeket a hosszadalmasság miatt nem tüntettem fel.

Vázlat. I. Bevezetés. a) *Az előző óra anyagának számonkérése.* Az igazságszolgáltatás fejlődése a vezérek, Árpádok, vegyesházbeli királyaink, a Hunyadiak és a Jagellók idején; a megoszlás, a nemzeti küzdelmek, a hanyatlás és a nemzeti ébredés igazságügye. Jelen állapotok.

b) *Athajlás.* Nemzeti erőneink a hadviselésben.

c) *Célkitűzés.* Vizsgáljuk hadrendszerünk történelmi fejlődését.

II. *Tárgyalás.* 1. *részegység.* Az ősmagyarok hadviselése. Szt. István királyi és nemzeti hadserege. Kálmán és IV. Béla hadügyi intézkedései. Károly Róbert hadügyi újítása, Nagy Lajos, Zsigmond hadrendszere. A hadügy Hunyadi János idején. Mátyás hadügyi szervezete. Hadrendszereink hanyatlása a Jagellók alatt.

Az 1. részegység összefoglalása.

2. *részegység.* A védekező hadrendszer a megoszlás idején. A támadó hadrendszer. III. Károly hadügyi újításai. Hadügyi változások a múlt század 40-es éveiben. A 48-as szabadságharc honvédsége. Hadügy a kiegyezés után. A jelen hadügye.

A 2. részegység összefoglalása.

III. *Begyakorlás.* A magyar hadrendszer történeti fejlődésének összefoglalása. Szemléltetés. Szemelvény felolvasása.

Szemléltetési eszközök. Magyarország történelmi térképei. Szemelvény: József fhg: A magyar vitézség nagy napjai (Képek a háborúból).

I. *Bevezetés.* a) *Az előző óra anyagának számonkérése.* Mivel foglalkoztunk a múlt órán? (Az igazságszolgáltatás fejlődésével az Árpádok korában.) Beszélj N. a vezérek korának igazságszolgáltatásáról! — Az Árpádok közül kinek az uralkodása alatt fejlődött igazságszolgáltatásunk N.? — Az ítélezésekben kinek a nevéhez fűződik az írásbeliség N.? Beszélj N. az Anjuk törvénykezéséről! — Mit tudsz Mátyás igazságszolgáltatásáról N.! — Miben látod Werbőczy Tripartitumának jelentőségét N.?

Milyen volt törvénykezésünk a megoszlás s a nemzeti küzdelmek korában N.? Miért nem fogadták el a rendek Kollonits alkotmánytervezetét N.? — Beszélj III. Károly igazságügyi intézkedéseiről N.! — Mikor valósult meg nálunk a törvény előtti egyenlőség N.? — Melyek ma az igazságügy szervei és fokozatai N.?

b) *Athajlás.* Végigkísértük igazságügyünk fejlődését a vezérek korától a mai napig. Láttuk, mennyire kifejtett előde-

inkban a jogérvék. A jog védelme, az igazság keresése nemzeti erényünké vált.

Van azonban nemzeti erényeink között egy, melynek hazánkat és létünket köszönjük; ez a harci erény.

c) *Célkitűzés.* Az a nép, mely ezer esztendő viszontagságai között létét, műveltségét hadi erényeivel védte meg és tartotta fenn: hadügyének fejlődésében is érdekes változásokat tár elénk. Vizsgáljuk ezt a mai órán!

II. *Tárgyalás. 1. részegység.* Ki tájékoztat bennünket az ősmagyarok hadviseléséről N.? A IX. században élő VI. Leo, bizánci császár, szerint már abban az időben fejlett hadrendszerünk volt. Tőle tudjuk, hogy mielőtt harcba indulnak, előbb alaposan megbeszélik a teendőket a hadi tanácsban. Rendezett s jól begyakorolt hadrendekkel támadnak az ellenségre. Vannak előőrseik, oldal- és hátvédeik, tartaléksapataik. — Milyen volt a harcmodorunk N.? Szélvészféleg támadtak az ellenségre s nyilzappal árasztják el soraikat. Ha az ellenség hátrál, vagy megszalad, üldözik és megsemmisítik. Ha ellenállanak, színtelt hátrálással maguk után csalják, miközben körülfogják s megverik.

Hogyan osztoznak a zsákmányon N.? Aki jobban kitüntette magát, az többet kapott a zsákmányból, hasonlóképen a magasabb rangú többet, mint az alacsonyabb rangú. — Kik voltak tagjai abban az időben a hadseregnek N.? — Akkor minden épkezláb magyar ember katona volt, ezt mondjuk általános hadkötelezettségnek. — Igazságos volt ez a hadrendszer N.? Igazságos volt, mert az otthon, a haza megvédése, az ellenség távoltartása közös nemzeti érdek, hazafias kötelesség.

Milyen változáson ment át hadrendszerünk az Árpádok alatt N.? Hadrendszerünk a vezérek korában sem változott, fejlesztése és átalakítása Szent István nevéhez fűződik. Kétféleg hadsereg volt: a királyi és nemzeti hadsereg. Az előbbi a vármegyei csapatok, továbbá a főpapok, kir. tisztviselők, az idegenek s a zsoldosok csapatai tartoztak. A nemzeti hadsereget a nemesség alkotta, mely ilyformán vérével adózott. — Korlátlanul rendelkezhetett velük a király N.? A király csak a saját hadseregével rendelkezett szabadon, a nemzeti hadsereg csak védelmi hadjáratra volt kötelezve.

Ki alatt fejlődött még az Árpádok idején hadrendszerünk N.? — Szent István utódai közül Kálmán páncélos lovasokkal egészítette ki a hadrendszert. Majd a tatárjárás szomorú tapasztalatain okulva, IV. Béla várakat építtet, a városokat falakkal vette körül, s megengedte egyes főuraknak és főpapoknak, hogy ők is várakat építsenek. Arra kötelezte azonban őket, hogy váraik védelmére maguk is tartsanak sereget s ezt veszély idején rendelkezésére bocsássák.

Kinek uralkodása idején alakult újolag hadseregünk N.? — Károly Róbert idején a várszerkezet már nem felelt meg fel-

datának. Arra kötelezte tehát a birtokos urakat és nemeseket, hogy birtokaik nagyságához mérten fegyveres csapatokat állítsanak ki. Azoknak, kik legalább 50 vitézt állítottak ki, megengedte, hogy csapataikat saját címeres zászlóik élén vezethessék. Akik 50-nél kevesebbet állíthattak ki, azok a megye zászlója alá küldték embereiket. Így keletkezett a *banderiumos* sereg, mely nevét az olasz *bandiéra* (zászló) szótól nyerte. A banderiumokban eleinte nemesek szolgáltak, később jobbágyokat vettek fel.

Milyen nyugati szokást honosított meg Károly Róbert a harci kedv s a vitézi élet fokozására N.? — Ő honosította meg a lovagjátékokat, melyek nyugaton már letűnőben voltak ekkor. Fia Nagy Lajos, a tiszti banderiumokkal növelte seregét.

Ki szabályozta törvényesen a kiállítandó banderiumok számát N.? Zsigmond meghagyta, hogy melyik főpap és főúr menyinyi katonát köteles kiállítani. Ő szervezi a telekkatonaságot, mely szerint minden 33 jobbágy után egy jól fegyverzett lovaskatonát kellett a nemesnek kiállítani. Az ő hadseregében találkoznak első ízben a tűzérsséggel.

Mit tapasztalunk utódai alatt a honvédelem terén N.? — Albert, I. Ulászló s Hunyadi János korában a nemesség vonakodott a banderiumok kiállításától s a király zsoldos hadára háritották a honvédelmet. Hunyadi ezért zsoldosokat fogad s azokkal küzd a török ellen.

Mit jegyeztél meg Mátyás hadrendszeréről N.? Mátyás szervezi az első állandó hadsereget, melynek magva a híres fekete sereg, de meghagyta a nemzeti hadsereget s a banderiumokat is. Voltak tűzérei, műszaki csapatai, lovassága s volt vízi hadserege. Az európai uralkodók erről a hadseregről vettek példát hadrendszerük fejlesztésében. — Mi lett ennek a fejlett hadrendszernek sorsa utódjai alatt N.? Utódjai alatt ez a pompásan kifejlett hadrendszerünk teljesen aláhanyatlott. Pénz hiányában s Ulászló gyenge uralkodása következtében hamar feloszlott. A banderialis hadrendszer a fegyelmetlenség és a nemesek részvétlensége miatt nem sokat ért. Mohácsi szerencsétlenségünk bekövetkezésének gyenge hadrendszerünk is egyik oka volt.

Az 1. részegység összefoglalása. Foglaljuk össze néhány szóval a megbeszéléteket! Milyen volt ősi hadrendszerünk N.? (—) Beszélj N. az Árpádok hadügyi intézkedéseiről? (—) Foglald össze a egyes házbéli királyok hadrendszerét N.? (—).

2. részegység. Vizsgáljuk most a Mohácsot követő nehéz idők hadszervezetét! Abban az időben, midőn hol a török, hol pedig a német, vagy mindakettő ellenn kellett küzdenünk, a támadó hadrendszer helyett milyen hadrendszerre kellett áttérnünk N.? (—) Miben állott ez N.?

A végvárakban és a megyei várakban zsoldos hadakra bízta királyaink a honvédelmet. Minthogy azonban ezek a zsoldosok jobbára idegenek voltak, a honvédelem magasztos feladatá-

nak nem feleltek meg s válságos időkben rendszerint cserbenhagytak bennünket. Fegyelmezetlenségükkel óriási károkat okoztak nemzetünknek s bár a 16. és 17. század csodálatos magyar hősokeket adott nemzetünknek, a Losonczyak, Szondyak, Dobók, Zrínyiek s velük együtt annyi ezer meg ezer névtelen magyar hős minden önfeláldozó hazaszeretete sem törhette meg miatuk a török erejét.

Meddig folytattuk a védekező hadrendszert N? A 17. század közepéig, amidőn gr. Zrínyi Miklós nagyszerű kezdeményezésére a királyi hadsereg is a támadó hadrendszerre tárt át, melynek üdvös eredménye a török iga lerázása lett. — Kik voltak a felszabadító hadjáratok vezérei s hol aratták sikereiket N.?

Milyen keserű kiábrándulás ért bennünket a felszabadító háborúk diadalai után N.? Hazánkkal meghódított tartomány módjára bánt a bécsi kormány s a szenvedett sérelmek adtak fegyvert II. Rákóczi Ferenc kezébe, hogy alkotmányunkat és szabadságunkat megvédje. — Miért nem végződött eredménnyel szabadságharca N.? Hadserege hiányosan felszerelt s gyengén képzett felkelőkből állott, a jól képzett vezetőknek is nagy híjjával volt s az ígért francia támogatást nem nyertük el.

Kinek az uralkodása idején fejlődött feltűnően hadrendszerünk N.? III. Károly idején, az 1712—15-i országgyűlésen határozták el az állandó hadsereg felállítását. Nemzetünk szempontjából nagy hibája volt ennek, hogy nem szabályozták a szolgálat idejét, vezényleti nyelve német volt s a magyar csapatokat német ezredekbe sorozták. — Hogyan történt e korban a katonaaállítás N.? A katonákat toborozták, majd kötéllel fogták. Sokan megszöktek a toborzás elől, ezekből lettek a szegénylegények.

Volt e korban az állandó hadsereg mellett még más katonai ereje is hadrendszerünknek N.? — Megmaradt a nemesi felkelés, mely azonban csak nagy veszély idején volt köteles hadba állani. — Kinek volt a XVIII. század idején Európában a legkiválóbban szervezett hadserege N.? Poroszország királyának, a híres Nagy Frigyesnek. Mária Terézia és II. József tábornokai megkísérelték ennek utánzását, de nem nagy eredménnyel, mert a hírneves porosz hadseregnék csak külsőségeit vették át.

Mikor tapasztalunk további változást hadrendszerünkben N.? Az állandó zsoldos hadsereg szervezetében 1840-ben történt az a változás, hogy a katonaaállítást sorshúzás útján intézték s kimondták, hogy a szolgálati idő 10 évig tartson.

Mikor alakult nemzeti haderőnk N.? A 48-as szabadságharcban magyar honvédekből állott hadrendszerünk, ezek száma a császári seregből hazaszökött ezredekkel gyarapodott s ez az ízig-vérig magyar nemzeti hadsereg — a 48-as honvédsereg — bámulatos hőstettekkel örökitette meg nevét a történelemben. — Mi lett a sorsa N.? (—)

Milyen volt a kiegyezés utáni hadrendszer N.? Ez az általános hadkötelezettség elvén alapult. Eszerint minden ép és egészséges férfi 21 éves korában sor alá állott s vagy a közös hadseregben, vagy a honvédségnél teljesített 3, ill. 2 évig tényleges szolgálatot s ezután mint kiképzett katona 10 évig a tartalékba került. Katonai kötelezettsége azonban ezzel nem szűnt meg, mert 50 éves koráig a népfelkelés kötelékébe került; idetartozott egyébként már 19 éves korától 21 éves koráig is.

Hol találkoztunk már az általános hadkötelezettség elvével N.? — Az ősmagyarok hadviselésénél. — Ott már kifejtettük, hogy ez a legtermészetesebb és legigazságosabb hadrendszer, mert a hazát, mindnyájunk édesanyját, valamennyiünknek egyformán védenünk szent kötelesség. Mikor adtuk ennek legutóbb megható tanújelét N.? A világháborúban, melynek négy évig tartó borzalmas vérvizatarában minden magyar meghozta köteles áldozatát hazájával szemben.

Milyen most a hadrendszerünk N.? Most, a trianoni békeparancs miatt, csak 35.000 főnyi katonát tarthatunk. Ez azonban csak a belső rend és béke fenntartására elegendő. Országunk nyugalalmát azonban nemcsak belső zavargásoktól, hanem külső támadásoktól is meg kell védenünk. Erre a célra nemzeti hadseregünk kicsi létszáma nem elég. Nincs azonban ebben a csonka országban egyetlen magyar, ki ne érezné magát honvédségünk tagjának. Trianon urai megszabhatták katonaságunk létszámát, de a katonai ismeretek elsajátításától nem tilthattak el bennünket. Nem kételkedem, hogy katonaköteles korotokban egytől-egyig megszerezitek a honvédelem szép ismereteit!

A 2. részegység összefoglalása. Milyen volt hadrendszerünk a megosztás korában N.? — Beszélj N. III. Károly katonai újításairól? — Mikor módosult a sorozás végrehajtása és a szolgálat ideje N.? Mikor lépett életbe az általános hadkötelezettség N.? — Milyen mai hadrendszerünk N.?

III. *Begyakorlás.* a) *Az óra anyagának összefoglalása.* Mivel foglalkoztunk a mai órán N.? — Beszélj az ősmagyar hadrendszerről N.! Ismertesd Szent István és utódainak hadrendszerét N.! Beszélj a vegyesházbeli királyaink hadügyi intézkedéseiről N.! Ismertesd a megosztás hadügyi állapotait N.! — Milyen volt hazánk 18. századbéli hadrendszere N.! — Beszélj az általános hadkötelezettségről N.! Ismertesd mai hadrendszerünket N.!

b) *Szemelvény.* József főherceg: A magyar vitézség nagy napjai (Képek a háborúból) c. művéből olvasok fel néhány képet a magyar katona hősiességének szemléltetésére.

K. Bedekovich Lajos.